

Animal welfare, etológia és tartástechnológia

Animal welfare, ethology and housing systems

Volume 6

Issue 1

Gödöllő
2010

HÉJAFÉLÉK SOLYMÁSZATI JELENTŐSÉGE I. RÉSZ

HÉJAFÉLÉK BEMUTATÁSA, SOLYMÁSZATI CÉLBÓL TÖRTÉNŐ ALAPIDOMÍTÁSA

Sipos Mihály¹, Papp Sándor², Szöcs Tímea³, Ruszkai Krisztina², Tőzsér János¹

¹Szent István Egyetem, Állattenyésztés-tudományi Intézet,

²Szent István Egyetem MKK. Egyetemi hallgató,

³Magyar Solymász Egyesület

Sipos.Mihaly@mkk.szie.hu

*Mottó: „Az Úr megtestesülésének nyolcszáztizenkilencedik esztendejében... nagyon sok idő múltán Magóg király nemzetségéből vezére volt Szkítiának, aki feleségül vette Dentu-mogyerben Önebdelia vezérének Emese nevű lányát. Ettől fia született, aki Álmos nevet kapta. Azonban isteni csodás eset miatt nevezték el Álmosnak, mert teherben lévő anyjának álmában isteni látomás jelent meg **héja-forma madár** képében, és mintegy reá szállva teherbe ejtette őt. Egyszermind úgy tetszett neki, hogy méhéből forrás fakad, és ágyékából dicső királyok származnak, ámde nem a saját földjükön sokasodnak el.” (Anonimus, 1200 körül)*

Összefoglalás

A szerzők a munkában, a hazánkban előforduló vágómadárfélék (*Accipiteridae*) solymászati jelentőségét ismertetik (népszerűsítik), összefoglalva a törvény által solymászati célra tartható vágómadárfélék családjába tartozó fajok életmódját is. A cikk részletesen ismerteti a tenyésztett, ill. fiókaként fészekből szedett madarak nevelését. A szerzők kitérnek a madarak alapidomításának technikájára is. A kevés rendelkezésre álló hazai és nemzetközi irodalmi munkákat, valamint a több száz éves gyakorlati tapasztalatokat is ismertetik.

Kulcsszavak: Accipiteridae, solymászat, héja, karvaly

The goshawk significance of Accipiteridae First Section

The introduction and the goshawk purposed elementary dressage of Accipiteridae

Abstract

In this work the authors describe the goshawk significance of Accipiter species (Accipiteridae) occurring in our country. They sum up the modus vivendi of those Accipiter species which are tenable for goshawk purpose. The article is delineating at large the captive-bred and also as flapper from nest disassembled birds' imprinting-learning. The authors also mention the technology of elementary dressage of the birds.

They review the few available domestic and international literary works, and the few-hundred years old practical experiences.

Keywords: Accipiteridae, goshawk, *Accipiter gentilis gentilis*, *Accipiter nisus*

Solymászat definíciója, jogi szabályozása és Magyarországon solymászatra használható madarak

A solymászat szűk értelmezésében idomított ragadozó madárral történő vadászatot jelentett, azokban az időkben, amikor a solymászok a ragadozó madarakat fióka korban fészekből szedték ki. A biotechnika (ondóvétel, mesterséges termékenyítés), elterjedésével rohamosan nőni kezdett azon solymászok száma, akik szaporításra tartottak madarakat. Így a solymászat definíciója napjainkra megváltozott, mert tágabb értelmezésben solymászatnak kell tekintenünk a ragadozó madarak tenyésztését is (Aradi, 2005).

Lelovich György a *Solymászat kézikönyve* című munkájában 1952-ben a solymászatot olyan pedző vadászatnak határozza meg, mely alatt értjük azt a vadászati módot, mikor a sólyomfélék családjába tartozó madarakat, a vadonélő madarak és emlősök zsákmányul ejtésére használjuk fel. Csőre Pál (1996) említi meg, hogy a „solymászat” kifejezés megtéveszthető lehet, mivel az sólymokkal való vadászatra utal, viszont korántsem csak ezeket a madarakat használják a vadászatok során.

A hazánkban előforduló és solymászatra engedélyezett héjafélék a következők: héja (*Accipiter gentilis gentilis*), karvaly (*Accipiter nisus*).

A vadászatra alkalmazott állatokra az 1998. évi XXVIII. Törvény hatálya vonatkozik, és mivel ezen túl minden ragadozó madár védett hazánkban így a Természetvédelmi Törvény (1996 évi LIII.) bizonyos paragrafusainak rendelkezései sem hagyhatók figyelmen kívül. Továbbá vonatkozó jogszabály még: 348/2006. (XII. 23.) Korm. Rendelet a védett állatfajok védelmére, tartására, hasznosítására és bemutatására vonatkozó részletes szabályokról, 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról.

Magyarországon a solymászatot hivatalosan űző solymászok száma megközelítőleg 100 főre tehető, és a többségük héjával vadászik. A középkorban héjával és karvallyal elsősorban közrendűek, míg sólymokkal a nemesség vadászott (Kovács, 2002).

Karvaly rövid bemutatása (*Accipiter nisus*)

Elterjedése

Egész Európában általánosan elterjedt, viszonylag gyakori fészkelő, a legészakibb területeken azonban nem költ. Ázsiában költőterülete a Jenyiszejig tart, ezen kívül költ még Észak-Afrikában is. Európában Finnországban (14 000 pár) és Svédországban (10 000 pár) jelentős állománya él (Cramp és mtsai., 1980). A hazai állomány az elmúlt években növekedett. Eleink régen karol, karuly, Károly madár néven illették. A hím ivar a sprinz nevet viselte (Bástyai, 1955).

Alfajai

Accipiter nisus wolterstorffi (Korzika, Szardínia), *Accipiter nisus punicus* (Észak-nyugat Afrika), *Accipiter nisus granti* (Kanári-szigetek, Madeira), *Accipiter nisus nisosimilis* (Közép- és Kelet-Szibéria, Japán), *Accipiter nisus melashchistos* (Közép-Ázsia, Himalája) (Forsman, 1999).

Szaporodása, fiókanevelése

A karvaly nem vonuló madárfaj, ennek ellenére költése jóval később kezdődik, mint a legtöbb ragadozómadaré. Az öreg madarak minden évben ugyanabban a revírben költenek, hacsak nem szűnt meg az adott élőhely. A revírnak a biotóp azon részét nevezzük, melyet egy-egy madár használ (Kapocsy, 1980) Az öreg madarak márciusban már sokat tartózkodnak a revírjükben. Ebben az időszakban a hím zsákmányt is visz a tojónak, ezzel próbálja erősíteni a párkapcsolatukat.

Nászrepülésük áprilisban látható, ilyenkor különböző akrobatikus mutatványokat mutatnak be (pl. nagy magasságba emelkednek, majd vándorsólyom módjára zuhanni kezdenek forgások közepette).

Nászrepülés közben a madarak alsó farokfedő tollaikat „felhabosítva” tartják, ez a héjafélékre jellemző nászviselkedés egyik eleme. Ezzel egyidőben a hím két- három helyen kezd vékony, száraz ágakból fészekalapot építeni (udvarlási viselkedés része). Ez körülbelül tenyérnyi nagyságú, laza szerkezetű és alulról áttetsző. A tojó ezek közül választ ki egyet, és azt közösen építik tovább. Általában évente új fészket készítenek, ritkán azonban előfordul, hogy a tavalyit „tatarozzák”. Egy karvalyfészek átlagosan 60 cm átmérőjű, magassága 20 cm, a csésze 15 cm. A fészek magassága nagyon változó lehet, 3 métertől egészen 20 méteres magasságig található. A belsejét puhább anyagokkal (pl. fenyőpikkely, tűlevél, pehelytollak) béleli. Az erdőben fészkelő ragadozómadaroknál, így a karvalynál is akár több mint száz kopuláció is történhet.

A tojásokat májusban rakja le a tojó, számuk leggyakrabban 4-6, de a másodéves madarak ettől kevesebb, egyes esetekben csupán 1-2 tojást tojnak. Azt, hogy teljes-e a fészekalj, úgy állapíthatjuk meg, hogy vannak-e pehelytollak a csészében, mert csak az utolsó tojás lerakása után hullik ki a legtöbb toll a kotlófoltnál (1-2. kép). A tojások fehéres alapon rozsdabarna foltozásúak, méretük 31x38 mm. Az utoljára lerakott tojás pigmentáltsága jóval halványabb, mint az előzőké (Newton, 1986).

1. és 2. kép: Karvaly fészekalj

Picture 1-2. Sparrowhawk' s clutch (Fotó: Papp Sándor, 2006)

A tojó mintegy 31-33 napig kotlik, eközben a hím vadászik és hordja neki a táplálékot. A hím a zsákmányt megtisztítva, letollazva adja át párjának (Stülcken, 1848/49). Vizsgálatok szerint a kikelés után (amikor még a tojó nem vadászik) a hím, az első héten átlagosan napi 6, a harmadik héten 8 zsákmányt visz a fészekhez (Newton, 1986).

A legtöbb esetben nem kel ki mindegyik tojásból fióka (3. kép), gyakran teljesen terméketlenek a tojások, máskor a kelés előtti napokban pusztulnak el az embriók (4. kép).

3. kép: Pár napos karvalyfiókák

Picture 3. Few day sparrowhawk chicks (Fotó: Papp Sándor, 2006)

4. kép: Kelés előtt elpusztult karvalyembriók

Picture 4. Sparrowhawk embryos, died under the incubation (Fotó: Papp Sándor, 2006)

Amikor már nagyobbak (9-14 naposak) a fiókák, a tojó (5. kép) is gyakran vadászik. A kicsiket csak a tojó eteti. A hím fiókák (6. kép), 24-26 naposan már kimerészkednek a fészekből, a tojók lassabban fejlődnek, ezért ők csak 4-6 nappal később.

5. kép: Adult tojó karvaly

Picture 5. Adult female sparrowhawk (Fotó: Papp Sándor, 2006)

6. kép: Háromhetes hím fióka

Picture 6. 3-week-old male sparrowhawk chick (Fotó: Papp Sándor, 2006)

A kirepülés után még 3-4 hétig a fészekben éjszakáznak, illetve oda járnak a táplálékért, amit az öreg madarak ott adnak át nekik. Miután önállóan vadásznak elhagyják a revírt, és kóborolni kezdenek a környező területeken. A télen még közel láthatjuk őket a kelési területükhöz, de tavasszal már eltávolodnak attól és elkezdik új élőhelyük keresését. Amennyiben viszont a fészek üresen marad, visszatérhetnek oda (Newton, 1979, 1986).

Héja rövid bemutatása (*Accipiter gentilis*)

Elterjedése

Költőterülete nagy, Észak-Amerikától Japánig húzódik, de a mi földrészünkön Írországból nem költ. Afrikába az Atlasz-hegység környékén is fészkel. Az Európában költő állomány körülbelül 150 000 párba tehető (Cramp és mtsai., 1980). A hazai állomány az utóbbi években csökkent. Korábbi rendszertani neve *Astur palumbarius*, Keleten Jéráki és Tsakir néven találjuk (Hammer-Purgstall, 1840).

Alfajai

Accipiter gentilis buteoides (Észak-Európa), *Accipiter gentilis arrigonii* (Korzika, Szardínia), *Accipiter gentilis atricapillus* (Észak-Amerika) *Accipiter gentilis albidus* (Kamcsatka) (Forsman, 1999). Egyes szerzők említést tesznek még az *Accipiter gentilis schvedowi*, az *Accipiter gentilis fujiyamae* és az *Accipiter gentilis arrigonii* alfajról is (Fischer, 1980)

Szaporodása, fiókanevelése

A héja állandó madárfaj, csak a fiatalok kóborolnak, az öreg madarak (felnőtt kori tollruhás) egész évben a fészkekhez közeli területeken tartózkodnak. Nászrepülésük márciusban, néha áprilisban látható, hasonlóan a karvalyhoz, az alsó farokfedő tollak „felhabosítását” itt is láthatjuk, mint jellegzetes nászviselkedést. Jóval kevésbé fordulékony, mint egy karvaly, de légi akrobatikájuk még így is lenyűgöző.

Fészket a hím és a tojó maguk építik, rendszerint több éven keresztül is használják. Szorgalmas fészkepítő, más fajok fészket csak ritkán foglalja el. Sokszor tapasztalható, hogy egy vagy akár két váltófészke is lehet. A fészke alapot vastag, száraz ágakból készíti, amire a fiókák kikelésekor folyamatosan friss zöld leveles ágat hord. Átmérője akár másfél méter is lehet, magassága elérheti a 80 cm-t.

A tojásrakás általában április elején kezdődik, a 3-4 tojáson kizárólag a tojó kotlik, 35 napig, esetenként a hím is átveheti rövid ideig a tojások őrzését. A tojásai piszkosfehér és kékes árnyalatúak, méretük 62x48 mm. A karvallyal ellentétben a héjáknál szinte minden tojásból fióka lesz. A fiókákat a tojó eteti, míg azok kicsik, ezt követően mindkét madár vadászik.

A fiatalok igen sokat esznek. Naponta akár testsúlyuk 150%-át is elfogyasztják, negyedik hetes korukban. Ennek megfelelően igen gyorsan növekednek. Már 6 hetes korban kitollasodnak, 7 hetes korban ágról-ágra röpködnek a fészkek körül, pár nap múlva megkezdik egymástól független, önálló életüket. A fiókák körülbelül 35-40 napig tartózkodnak a fészkekben, a hímek pár nappal hamarabb kiszállnak, mint a tojó testvérek, de ezután is egy ideig (egy- másfél hónapig) a szülők territóriumán belül maradnak, tőlük kapják a táplálékot (Holstein, 1942 / cit.: Kramer V. 1955; Niethammer, 1938). Az öreg madarak eleinte a fészkekbe viszik az elejtett zsákmányt, ekkor odajönnek a fiókák, és átveszik azt. A nyár végére már önállóak lesznek, lassan eltávolodnak a revírtől (Lelovich, 1969).

A héják jelentős vadgazdálkodási problémát okozhatnak a nem kellően óvott apróvad állományokban (fácán, fogoly stb.). Mára azonban fácántartó telepek környékén is természetvédelmi oltalom alatt áll, de külön engedéllyel csapdázható. Számuk az utóbbi években jelentősen csökkent. Szakemberek szerint a fészkelő állomány nem több mint 2000-3000 pár (Kovács, 2009).

Héjafélék alapidomítása

Vadonfogott karvaly és héja alapidomítása

Már 1630-ból származó irodalmi munka is nagy teret szentel a héjafélék alapidomításának, és vadászmadárrá nevelésének, külön kiemelve a *kezdő lépések fontosságát* (Raimondi, 1630). A vadonfogott karvaly egy nagyon törekeny műszerhez hasonlít, nagy türelmet, toleranciát és odafigyelést igényel. A héja (7. kép) mind alkatilag, mind, pedig idegrendszerileg jóval stabilabb, ebből következően könnyebben tartható vadászmadár (Bérces, 2000).

7. kép: Fiatal hím héja

Picture 7. Young male goshawk (Fotó: Papp Sándor, 2006)

Mindkét faj esetében legjobbak az augusztusban, szeptemberben befogott fiatalok, ezek még keveset éltek szabadon, tehát kevés rossz tapasztalatuk van, illetve nem alakult még ki egyfajta zsákmánycentrikusság. Karvalynál solymászati szempontból a tojókat (8. kép) érdemes tartani, hiszen a hímek kis testűek, így nem lehet velük vadászni (Bérces, 1997).

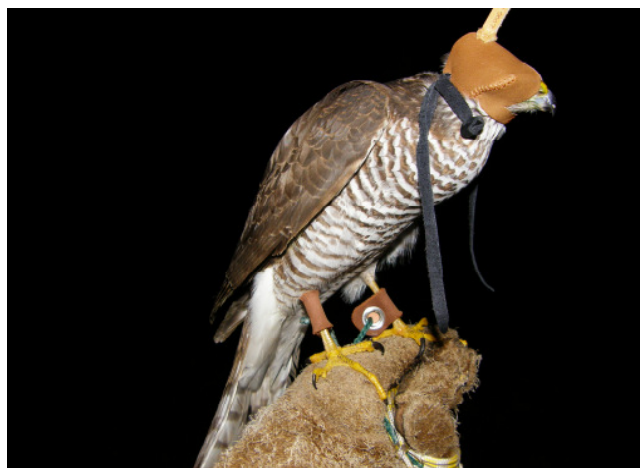

8. kép: Fiatal tojó karvaly

Picture 8. Young female sparrowhawk (Fotó: Papp Sándor, 2006)

Madarunk befogásánál mindenképpen legyünk jelen, és amilyen hamar csak lehet, vegyük munkába. A csapdából való kiszedés után sapkázzuk le, így a madár nyugodt lesz, hiszen nem lát (9-10. kép). Karvalynál legjobb, ha harmonikazáras sapkát alkalmazunk, mert ez kíméli a madár tarkótollait. Ezután szerszámozzuk fel és kezdjük el az alapidomítást. Jó, ha madarunk súlyát folyamatos méréssel nyomon követjük, különösen igaz ez a karvalyok esetében, mivel testsúlya szűk időtartományon belül jelentősen ingadozhat. Általánosságban elmondható, hogy a befogási súly alá maximum 20%-al mehetünk az alapidomítás során. A karvaly esetében legjobb, ha ez a 10-12% sem éri el.

9-10. kép: hím héja és tojó karvaly lesapkázva

Picture 9-10. Male goshawk and female sparrowhawk (Fotó: Papp Sándor, 2006)

Csak sötétben, este vegyük le róla a sapkát, egy nyugodt, csendes helyen. Eleinte meredten áll a kesztyűn, és görcsösen szorítja lábaival, mozdulatlanul néz, szárnyait széttárja (11. kép). Próbáljuk elérni, hogy álljon meg a kesztyűn, ne ugorjon le, ha pedig leugrott, a faroktőnél megfogva, óvatosan tegyük vissza kezünkre.

11. kép: Fialat vadon fogott héja

Picture 11. Young male goshawk after catching (Fotó: Papp Sándor, 2006)

A karvaly szinte mindig éhes, ezért nagy valószínűséggel már a befogás napján elfogadja a táplálékot. Héja esetében ez leginkább a második napon következik be, de ez nagymértékben egyén függő. Próbáljuk minél gyorsabban rávenni az evésre (Aradi, 1995). Fontos, hogy csak nagyon lassú mozdulatokat végezzünk, mert könnyen megijed a frissen fogott madár.

Színhússal kínáljuk meg, és ha elkezd enni, maradjunk mozdulatlanok, nehogy kizökkentsük az evésből. Amennyiben nem kezdene el enni, tegyük a húst a karma alá és finoman nyomkodjuk a lábujját. Evés után ne tegyük le rögtön a madarat, használjuk ki, hogy jóllakott állapotban még a befogás izgalmi miatt is nyugodtabb, lassan sétáljunk vele néhány lépést, álljunk meg, ha ezt jól tűri, próbálhatjuk simogatni is (Bérces, 2000).

A napi munka után tegyük le, legalkalmasabb erre a héjaszekrény (Bérces, 2000) (az első napokban), vagy sapkában magasállványra, magasülőre mert itt zavarás nélkül megközelíthetjük, és könnyen, gyorsan kézre tudjuk venni. Amennyiben magasállványra tesszük a lesapkázott madarat, mindenképpen tegyünk egy csörgőt a lábára, hogy ha véletlenül leugrik, a csörgő hangját meghallva gyorsan visszaültethetjük, hogy ne maradjon lógva (Záborszky, 2000). A következő napokban sok időt kell rá fordítanunk. Csak akkor válasszunk vadonfogott madarat, ha az alapidomítás ideje alatt, legalább napi 5-6 órát tudunk foglalkozni vele. Ennek hiányában értékes vadász helyett, egy silány, tollait összetört, labilis madár lesz belőle. Az első napokban csak csendes környezetben hordozzuk, és ha etetjük, közben álljunk meg. Eközben hallassuk a hívóhangot, lassú mozdulatokkal simogassuk a lábait, szárnyát.

A 4-5. nap után már sétálhatunk vele ingerdúsabb környezetben, közben érdemes többször megállva, egy-egy falat hússal kínálni a madarat, majd a nap végén etessük meg. Ekkor már jelen lehet az etetésnél a vadászkutyánk és barátaink is. Fontos azonban, hogy ne hangoskodjanak túlságosan.

Az alapidomítás során törekedjünk arra, hogy madarunk minden etetésnél annyit egyen, amennyi csak belé fér. Ugyanis, ha csak a táplálék miatt kötődik hozzánk, akkor könnyen megtörténhet az, hogy felszökik (túlzottan feljavul) a kondíciója és nem jön hívásunkra. Viszont, ha magas kondícióban is jól jön kézre, akkor a hozzánk való viszonyulása is szorosabb, ezáltal kisebb az esélye az elvesztésének. Igaz ez az idomítási mód hosszabb időt vesz igénybe.

Általában az intenzív foglalkozásoknak köszönhetően madarunk 1-1,5 hét után megfelelően szelíd, ha húst tartunk elé, semmi mással nem törődve azonnal enni kezd. Ha idáig eljutottunk, akkor elkezdhetjük a zsinórozást. A karvalynál a viszonylag gyenge lábszerkezet miatt legyünk nagyon körültekintőek. A zsinórnak vékonynak kell lennie, hogy legyen „nehéz kolonc” a madár számára, ugyanakkor megfelelően erős is legyen. Lehetőleg ne hosszú ideig készülődjünk elő a zsinórozáshoz, minél inkább spontán élmény legyen madarunk számára (Bérces, 1997).

Fontos, hogy ne akarjuk első nap nagy távolságból kézre hívni, jó, ha 1-2 méterről biztosan jön (Woodford, 1966). Egy-egy alkalommal elég, ha 4-6 alkalommal hívjuk, nem kell annyiszor, mint a nevelt madarakat (***1. film***). Kétféle képen is kínálhatjuk neki a húst:

1. csak egy falatot teszünk a kesztyűre, és amint rászállt megeszi,
2. az egész húst kezünkbe fogjuk, de ekkor figyeljünk arra, hogy olyan pillanatban húzzuk ki kezünkől, amikor éppen nyel, mert így nem a kezünket figyeli, és nem lesz rossz élménye a húselvétel miatt.

Az idomítás elején sose dobjuk a madarat a hívófára vissza, ez nem tesz jót neki, mert megijed. A következő napokban egyre messzebről hívhatjuk, de mindig váltogassuk a távolságot és a hívások számát. Erre azért van szükség, hogy ne tudja előre a madár, mikor is ér véget egy nap. Végezhetjük úgy is a gyakorlatozásokat, hogy egy-két kézre hívást rövid séta követ, majd ismét meghívjuk párszor. Ne feledjük soha sem, hogy nem az a fontos, hogy minél messzebről jöjjön a madár, hanem az, hogy milyen intenzitással. Figyeljünk arra is, hogy a zsinór ne akadjon el, mert ez visszavetheti az idomítást. A zsinór hossza ne haladja meg a 15 métert, ha középen lesúlyozzuk, 30 méterről hívhatjuk madarunkat. Ilyen távon a héja de különösképpen a karvaly (köszönhetően nagy kezdősebességének) olyan sebességre képes begyorsulni, hogy könnyen kiránthatja saját lábát, ha nem kesztyűnket veszi célba. A súlyozásról tudni kell, hogy egy tojó karvaly esetében 350 g-os, hím héjánál 7-800 g-os, tojónál, pedig 1 kg-os súlyt célszerű használni. A súlynak mindenképpen olyan nehéznek kell lennie, hogy madarunk vonszolni még tudja, de ne szállhasson el vele.

Nagyjából egy hét zsinóron való gyakorlás után már szabadon is hívhatjuk. Mielőtt madarunkat zsinór nélkül idomítjuk, feltétlen adjunk neki élő prédát vagy zsinórra kötött hússal spékelt tollbábút. Ez utóbbit egy körülbelül 10-15 méteres zsinóron húzkodjuk a madarunk előtt a földön, majd engedjük, hogy rávágjon. Elképzeltető, hogy nagyon közel kell mennünk, hogy rávesse magát, de ez nem baj. Amikor megfogta, hagyjuk, hogy elkezdje tollazni, menjünk oda hozzá lassan, közben hallassuk a hívóhangot. Ha ijedséget látnánk rajta, szakaszokban közelítsünk felé, ha kell, guggoljunk le. Az is jót tesz, ha sétálunk körülötte. Miután már elkezd enni, emeljük fel óvatosan a bábuval együtt, ezután egy nagyobb darab hússal kínáljuk meg, ha ezt megfogta, elvehetjük a bábút. Ezzel elérjük azt, hogy a későbbiekben ne legyen zsákmánycipelős a madár. Ezt legalább 2-3 alkalommal ismételjük meg ezt a szabadon hívás előtt.

Az első szabadon hívás alkalmával nagyon fontos, hogy madarunk jól ismerje az adott területet, és lehetőleg nyugodt körülmények legyenek, valamint megfelelő időjárás (szélcsendes, esőmentes idő). Miután leszerszámoztuk a madarat, sétáljunk vele ugyanúgy, mint az előző napokban, majd engedjük el a hívóhelynél. A hívások számát a szabadon hívások során se határozzuk meg előre, ez mindig a madár munkájától függjön (**2. film**). Célszerű néhány nap után egy bokor mögé elbújva, hanggal behívni a madarat, ennek nagy haszna lehet későbbi fedett területen történő vadászatok során.

A szabadon követést (a madár fáról fára szállva követi a solymászt) is gyakoroltassuk be madarunkkal, bár általában ez mindenféle erőfeszítés nélkül is megy a karvalynak és a héjának. Lehetőleg esőben, hóesésben, ködös időben, nagy melegben, szélviharban ne repítsünk, mert ilyenkor idegesek a madarak és könnyen szem elől téveszthetjük őket. Ha már szabadon repülve is jól jön kézre hívásunkra messzebből is (40-50 m), akkor sikeresen túljutottunk az alapidomításon (*Lelovich, 1969*).

Nevelt héja és karvaly alapidomítása

A nevelt madarak alapidomítása, igazából már tollaik beszáradása előtt elkezdődik a kesztyűre szoktatással, valamint a környezet megismertetésével. A röpmunka viszont csak a beszáradás után kezdődhet, mert különben könnyen kiesnek a még teljesen ki nem fejlett értékes tollai. A vadonfogott madarakkal ellentétben a fészekből, vagy tenyésztőktől beszerzett nevelt madaraink nem félnek tőlünk, mivel mi gondozzuk őket kiskoruktól. A kesztyűre szoktatás nem okoz különösebb problémát, de természetesen minél többet sétáljunk velük mindenféle környezetben. Amikor elérkezik a zsinórozás ideje, akkor kezdődik velük az igazi munka. Mindaz, amit a vadonfogottak esetében leírásra kerültek, azok itt is igazak. A különbség csak az, hogy kicsit nehezebben jönnek kesztyűre eleinte messzebből, hiszen ők még nem rendelkeznek olyan nagy rutinnal a repülés terén, mint egy természetben hosszabb- rövidebb időt eltöltött madár. Erre legyünk tekintettel az első szabadon hívások során.

Az élő prédára való rászoktatást, illetve a kikötött galambra történő engedést többször kell megismételni a nevelt madarunk esetében. Ha már szabadon hívjuk, az első napokban ügyeljünk arra, hogy amikor a madár magasra ült fel, akkor menjünk minél messzebb tőle, mert a kevés rutinnal rendelkező fiatalok nem mernek élesen lefelé repülni. Gyakran előfordul az is, hogy először csak ágról-ágra ugrálva egyre lejjebb jönnek, és ha már viszonylag alacsonyan vannak, akkor indulnak kezünkre. A nevelt madarak magas kondícióban hívhatóak, így az elvesztésük szinte kizárt, tehát nyugodtabban dolgozhatunk velük az első szabadon hívások alatt is. Amikor már egyből jönnek hívásunkra, távolról is, akkor elkezdhetjük vadászmadarunk bevadászását (Lelovich, 1969).

Héjafélék befogása solymászati célból

A beszerzett engedélyek birtokában elvégezhetjük a számunkra megfelelő ragadozó madár befogását. Leggyakrabban fácántelepeknél fogják be a madarakat, hazai tekintetben a héja és a karvaly is befogható ezeken a helyeken. A leggyakoribb befogásra alkalmas eszközök: a héjacsapda, a héjakosár, a kandli és adott esetben a háló. A héja is, de méginkább a karvaly, bármiféle egyszerű (akár házi készítésű) szerkezettel elfogható. Ha héját, vagy tojó karvalyt szeretnénk fogni, minél világosabb színű galambot tegyünk a csapdába. A befogásra használt eszköz mindenképpen olyan kialakítású legyen, hogy a madár ha belemegy, ne sérüljön meg, és ne tudjon kiszabadulni belőle. Fontos követelmény a befogással kapcsolatban az is, hogy rendszeresen ellenőrizzük a csapdát, ne hagyjuk, hogy a bevágódott madár több napon keresztül szenvedjen. Legjobb, ha naponta háromszor (reggel, délben, este) ellenőrizzük. A madarak befogására leginkább az augusztus-október időszakok a megfelelőek. Ha öreg madár megy bele a csapdába, célszerű azt elengedni, részben azért, mert nem etikus dolog kivenni a természetből a már ivarérett, szaporodó egyedet, másfelől, pedig beidomításuk nehezebb és zsákmány centrikusságuk nagy hátrány. A fiatal madarak nagy százalékban elpusztulhatnak az első évben, ezért ésszerűbb ezeket beidomítani solymászmadarának. A csapdából a lehető legkíméletesebben szedjük ki a madarat, közben saját épségünkre is figyelniük kell, mert a rémült madár gondolkodás nélkül megfoghat minket félelmében. A kivétel után rögtön sapkássuk le! Hálóval történő befogást csak akkor alkalmazzunk, ha már nagy tapasztalatunk van ebben, mert sokkal nehezebb egy hálóra begabalyodott madarat kiszedni, mint egy héjacsapdában levőt. Ha lábaival görcsösen fogja a hálót, vagy drótot, ne rángassuk, hanem finoman fejtsük le ujjait. Abban az esetben, ha a madár valamilyen sérülést szenvedett (viaszhártya, lábsérülés), szükség szerint haladéktalanul kezeljük le! A befogás után minél hamarabb etessük meg, illetve vegyük munkába madarunkat (Lelovich, 1969)!

Következtetések

A munkánkban az alapidomítás lépéseivel foglalkoztunk, természetesen minden solymásznak vannak újításai, melyeket saját gyakorlati tapasztalataik alapján alkalmaznak. Nagymértékű eltérés azonban nincs az itt leírtaktól. Solymászok között nem vitatott, hogy az első és legfontosabb lépés a fogott, vagy nevelt madár megszelídítése. Az alapidomítás során a legfőbb hangsúlyt a bizalomra kell helyezni, mely kölcsönös az ember és a madara között. Amennyiben az alapidomítást nem kellő odafigyeléssel, vagy rosszul végezzük, szinte biztosra vehető, hogy solymászmadár jelöltünk az első adandó alkalommal visszatér a vadon élő társai közé.

Az állatvédelem fejlődésével nagyobb hangsúlyt kell fektetni az élő csali-állat (tanzsákmány) kiválasztására, elhagyására, mivel egyes Európai országokban már betiltották az élő állatok ez irányú használatát. Ez a nem hétköznapi gondolatmenet újabb kérdéseket vethet fel pl. a kedvtelésből tartott halak, hulló és kétélűek élő takarmányállatokkal való táplálásával kapcsolatban is. Mindenesetre a tendencia solymászat terén ebbe az irányba mutat, ezért az általunk írt mű csali használata egyre jobban el kell, hogy terjedjen a solymászok között.

Mindent összegezve azt mondhatjuk, hogy héjánk, karvalyunk (legyen az nevelt, vagy vadonfogott) akkor válik igazán jó és húséges társunkká, ha kellő odafigyeléssel és toleranciával végezzük az alapidomítást.

Irodalomjegyzék

Anonymus (1200 körül): *Gesta hungarorum* (Álmos vezér története). Országos Széchényi Könyvtár.

Aradi J. (1995): Hagyományos vadászati módok (Szerk.: Heltay István). FVM kiadványa, 36-37.

Aradi J. (2005): Korszakváltás a világban és itthon. *Vadászlap*, 7. 44.

Bástyai L. (1955): *Vadmadárból vadászmadár*. Bp. 102.

Bérces J. (1997): A vadonfogott karvaly. *Magyar Solymász*, 32-47.

Bérces J. (2000): A vadonfogott héja idomítása. *Magyar Solymász* 41-56.

Cramp S., Simmons K.E.L. (1980): *The Birds of the Western Palearctic*. II.

Csőre P. (1996): *A solymászat története*. Terra Print kiadó, 7.

Forsman D. (1999): *The Raptors of Europe and the Middle East*- Helm, 245-265.

- Fischer W.* (1980): Die Habichte (Accipiter). Berlin, 16-18.
- Hammer-Purgstall J.* (1840): Geschichte der Goldenen Horde in Kiptschate, das ist der Mongolen in Russland. Pesth, Falknerklee, 11.1.
- Holstein V.* (1942): Duehögen, Kopenhagen / cit: *Kramer V.* (1955)
- Lelovich Gy.* (1969): A solymászat enciklopédiája, 8-12.
- Kapocsy Gy., Mödlinger P.* (1980): A madarak világa. Natura kiadó, 105.
- Kovács Zs.* (2009): Ők is vadásznak, Vadászévkönyv, 61-62.
- Kovács L.* (2002): Vadász lexikon, Kaloprint kiadó, 94-95, 130.
- Kramer V.* (1955): Habicht und Sperber, Wittenberg, 18.
- Lelovich Gy.* (1952): A Solymászat kézikönyve, 11-30.
- Neithammer G.* (1938): Handbuch der Deutsche Vogelkunde, Berlin, 2.
- Newton I.* (1979): Population Ecology of Raptors T & AD Poyser, Berkhamsted, 18-20.
- Newton I.* (1986): The Sparrowhawk- T & AD Poyser, Calton, 125-150.
- Raimondi E.* (1630): Delle caccie di E. R. Bresciano Libri quattro, Venetria
- Stülcken K.* (1948/49): Beobachtungen am Horst des Sperbers in einem südholsteinischen Waldgebiet / cit.:
Kramer V. (1955) 46-47.
- Záborszky E.* (2000): Mezei nyúl vadászata tojó héjával. Magyar Solymász, 56-60.
- Woodford M., Black A., Black C.* (1966): A Manual of Falconry, London / cit.: Aradi J.